

Hélène Legarto Jauregiberri

*Donibane
Lohizune,
Lapurdi (1925)*

Aurkibidea

Biografia

Haur denbora laborantxan iragan ondoan, xaia bat atxiki du luzaz bere senar zenarekin. Arrain fabriken ondoan zuten ostatua, eta garaiko giroaz oroitzapen goxoak ditu.

Zintak

DLO-001

- **Proiektua:** Euskal Herriko Ahotsak
- **Elkarrizketatzailea(k):** Aire, Xan
- **Data:** 2009-11-17
- **Iraupena:** 60 min
- **Euskarria:** Bideo digitala
- **Kodifikatzailea:** Elexpuru, Juan Martin
- **Transkribatzailea(k):** Errazkin, Aitor
- **Emalea:** Dufau, Mailux

Pasarteak

1. Xantakotik Donibane Lohizunera eskolara oinez

- **Erref:** DLO-001/001
- **Iraupena:** 0:01:35. **Hasi:** 00:00:00. **Bukatu:** 00:01:35
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Familia eta harremanak » Lagunartea eta familia » Etxeko giroa
- Baserria » Baserriko bizimodua » Baserriaren historia eta kokalekua

Laburpena:

Helene Jauregiberri. Xantakon jaio zen; golfa handitu behar zutelarik Tellerira jaitsi ziren, Askaingo bidera. Donibane Lohizunera joaten ziren eskolara, 3 km-ko bidea oinez eginda. Izeba baten etxean bazkaltzen zuten.

2. Laborari denak bordariak (maizterrak)

- **Erref:** DLO-001/002
- **Iraupena:** 0:01:21. **Hasi:** 00:01:35. **Bukatu:** 00:02:56
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Familia eta harremanak » Lagunartea eta familia » Etxeko giroa
- Baserria » Baserriko bizimodua » Baserriaren historia eta kokalekua

Laburpena:

Xantako aldean laborari-etxe guztiak bordariak ziren (maizterrak). Jabeak kanpotarrak ziren, Tours-ekoak. Jabeak lur dohaintza handia egin zion herriari eta lur haietan eraiki dira eskolak, jolas-lekuak, igerilekuak eta abar.

3. Zaldi-karroz Donibaneko azokara

- **Erref:** DLO-001/003
- **Iraupena:** 0:01:40. **Hasi:** 00:02:56. **Bukatu:** 00:04:36
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Herria, azpiegitura » Herri-antolaketa » Merkataritza, dendak (kokapena)
- Baserria » Baserriko lanak » Herrira saltzera, erostera

Laburpena:

<p>Dena kanpainak (baserriak) ziren lehen Xantako aldean. Esnea, barazkiak eta denetik ekoizten zuten beraiek. Asteartez zen merkatua Donibanen. Zaldikarroz garraiatzen zuten jeneroa. Etxe gehienetan horrela egiten zen. Asko garraiatu behar zenean, behiak uztartu eta gurdiz egiten zuten lan hori.</p>

4. Euskarazko klaseak eskolan

- **Erref:** DLO-001/004
- **Iraupena:** 0:01:50. **Hasi:** 00:04:36. **Bukatu:** 00:06:26
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Hezkuntza » Eskola
- Euskara » Euskararen egoera

Laburpena:

<p>12 urte arte ibili zen eskolan. Berak jarraitu nahi zuen eta "eskola-emaile", irakasle bilakatu, baina etxean ez zioten utzi. Euskaraz egiteagatik ez zuten arazorik, alderantziz, euskarazko klaseak ere izaten zituzten. Irakaslea Milafrangakoa zen. Bortitza baina maistra ona. 12 urterako Donibaneko merkatura joaten zen bera baino zaldi handiagoarekin.</p>

Transkripzioa

- Ta eskola, hor pixkat aipatu duzu, zenbat urte artio egon zira?
- Hamabi urte. Hamabi urte gabe "certificat" pasatu nuen.
- Ah, pasatu duzu...
- Ba, eta gero ni nahi nuen [...] eskola-emaile, banuen erreztasuna're e!, eskolemaile izanta. Beti oroitzen zait aita ta amek erreposta: "Ez; hemen izain duzu eskola-emaile eerra guekin".
- Antxi...
- Horra!
- Eta, eskola nola zen? [...] pentsatzen dut etxean eskola sartzen zineztela...
- Beti, beti.
- Ta eskola libro zen? Ez zen libro?
- Ba, ba! ... Guen denboran uzten gintuzten hemen, ba? Eta oiñon, guen eskolemaileak iten gintuen "décorer Basque", baakizu? Eta, nola zien eskuara nola eskribatzen zen ta denak.
- A, bon...
- Hori ba.
- Hori arraroa da, e!
- Ba... Ta Bilafrangakoa zen. "Mod Moïselle" [...]. Bortitza zen, baiñan izigarri maite nuen irakasle ona zen.
- Ta harek eman dautz..., eman zauzun erakasteko gogoia edo?
- A ba, ba, ba, ba ... Ta oiñon erran zioten /errantzioten/, beti oroitzen naiz, nik amen ahizpa bat bazen, mutxurdiña, etxean bizi zena, eta hura etorri zen ta nik erran diot: ta eskolemailea naiz deitu, aita ta ama, ea zerin, ikuxi eta mintzatu, ta orduan ttantta etorri zen, eta galdetu zion, ba zertako ez duzue /eztuzue/ haur hau uzten? Badu errextasuna eskola-emaile nahi nuela ein... Eta erran dio: "ez. Laguntza beharra dugu itxian, eta laguntza izainen da etxian horrekin. Ezen egun guziz esne partitzen ibiliko da", ta ha. Ta uai, erraten dute /errateute/ hamalau urtetan haurrek ez dutela lanian in ber; hamabi urtetan ni baiño haundigoko zaldiyekin Donianen nitzen, esne partitzen. Hola erakutsi gaituzte lanian aitzen.

5. 6 kontserba-lantegi auzoan

- **Erref:** DLO-001/005
- **Iraupena:** 0:02:34. **Hasi:** 00:06:26. **Bukatu:** 00:09:00
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Itsasoa » Lehorreko lanak » Arrain fabrikak
- Aisia » Taberna giroa » Tabernak eta jatetxeak
- Ekonomia eta industria » Emakumeak lan-munduan (etxetik kanpo)

Laburpena:

<p>Esnea etxez etxe banatzen zuten. Langileak ziren bezeroak. Lantegi asko zen Donibanen, kontserbarenak, esaterako. Irundik emakume anitz etortzen zen trenean lanera. Fabrikak non zeuden eta zenbat langile zuten kontatzen du. Sei fabrika ziren auzoan. Sardina, antxoa, atuna... ekartzen zen Donibaneko portutik. Berak eta senarrak ostatua ipini zuten ezkondu zirenean.</p>

6. Senarra Nevadan artzain

- **Erref:** DLO-001/006
- **Iraupena:** 0:03:32. **Hasi:** 00:09:00. **Bukatu:** 00:12:32
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Diaspora » Disporara bidaia » Diasporara joateko arrazoiak
- Diaspora » Lana diasporan » Artzainak eta kanperoak diasporan
- Familia eta harremanak » Lagunartea eta familia » Etxeko giroa

Laburpena:

<p>Senarraren historia kontatzen du: Armendaritzekoa, 9 haurride ziren. Bat etxean gelditu eta besteak irten egin behar izan zuten, Ameriketara, Parisera eta abar. Senarra eta haren zenbait anai artzain ibili ziren. Barnealdeko (Nafarroa Beherea) jendea zen batik bat Ameriketara joaten zena.</p>

7. Arrantzaleen diru-banaketa, "mantta"

- **Erref:** DLO-001/008
- **Iraupena:** 0:01:42. **Hasi:** 00:12:40. **Bukatu:** 00:14:22
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Itsasoa » Arrantza-kanpainak
- Itsasoa » Lehorreko lanak » Diru kontuak
- Itsasoa » Lehorreko lanak » Arrain fabrikak

Laburpena:

Patroia eta arrantzaleak aste hondarrean tabernan biltzen ziren diru-banaketa egiteko; "mantta" esaten zioten. Diru asko mugitzen zen eta oso garai ona zen. Fabriketan ere lan asko zen.

8. Mugimendu handia eta giro ona beren tabernan

- **Erref:** DLO-001/009
- **Iraupena:** 0:04:04. **Hasi:** 00:14:22. **Bukatu:** 00:18:26
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Aisia » Taberna giroa » Tabernak eta jatetxeak

Laburpena:

Bazkaririk ez zuten ematen beren tabernan, baina gosariak, ogitartekoak eta edariak bai. Mugimendu handia zebilen. Goizeko bostak eta erdietan irekitzen zuten. Igande arratsaldetan ixten zuten bakarrik. Alaba bat etxean lanean hasi zitzairenean arnasa hartu zuten. Berak maite zuen lan hura. 14 urterekin hasi zen Urruñan, izeba baten ostatuan, han ikasi zuen ofizioa. Kantua eta umore ona ziren nagusi beren tabernan.

9. 'Xanpun' bertsolariaren ezkontzan Mattin, 'Xalbador' eta 'Basarri'

- **Erref:** DLO-001/010
- **Iraupena:** 0:03:09. **Hasi:** 00:18:26. **Bukatu:** 00:21:35
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Kontakizunak eta sinesmenak » Anekdotak, kontakizunak
- Aisia » Kultura » Bertsolaritza
- Familia eta harremanak » Bikote kontuak » Ezkontzak

Laburpena:

Mattin bertsolaria ere etortzen zen tabernara. Semea Heleneren alabarekin ezkontzeko proposamena egin izan zion. Manuel Sein Xanpun bertsolariaren ezkontza-bazkarian Fernando Aire Xalbadorri gertatutako pasadizo barregarria kontatzen du: bazkalondoan itsasoa ukitu nahi izan zuen, hondartzan erori eta busti. Gero, bertso, irri eta trufa.

10. 'Xanpun' bertsolaria, hargintza utzi eta arrantzara

- **Erref:** DLO-001/011
- **Iraupena:** 0:01:43. **Hasi:** 00:21:35. **Bukatu:** 00:23:18
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Itsasoa » Arrantza-kanpainak
- Lanbideak » Etxeginak
- Aisia » Kultura » Bertsolaritza

Laburpena:

Xanpun hargina zen, baina hargintza utzita arrantzale hasi zen. Koinatu baten ontzian Dakarrera (Senegal) joan zen, sei hilabeteko kanpainak izaten ziren. Gogoan du haren etorrera, nola bertsoak kantatu zizkion bere emazteari irratiz, Donibaneko portura heltzear zela.

11. Industrialdea lekuz aldatu

- **Erref:** DLO-001/012
- **Iraupena:** 0:03:07. **Hasi:** 00:23:18. **Bukatu:** 00:26:25
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Iritziak » Antzinako bizimoduari buruzkoak
- Familia eta harremanak » Herriko giroa » Herriaren nortasuna

Laburpena:

Industrialdea non zegoen kontatzen du. Gero Iturralde alkateak lekuz aldatu zuen. Elkarri asko laguntzen zitzaion orduan. Giro lasaia zegoen. Kantuan, musean... Ganadu merkatua ere beren etxe ondoan egiten zen, ostiraletan. Jende anitz ibiltzen zen beren ostatuan.

12. Euskal giroa ostatuan

- **Erref:** DLO-001/013
- **Iraupena:** 0:02:03. **Hasi:** 00:26:25. **Bukatu:** 00:28:28
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Euskara » Euskararen egoera
- Iritziak » Antzinako bizimoduari buruzkoak
- Familia eta harremanak » Herriko giroa » Herriaren nortasuna

Laburpena:

Edan bai, baina mozkortu-mozkortu ez hainbeste. Jendea bizikletan ibiltzen zen gehiena. Oso giro euskalduna zegoen tabernan, berek beti euskaraz egin izan dute. Gaur egun ez dago lehengo elkartasun girorik. Ostatua 1988. urtean saldu zuten, eta esan izan diete berekin eraman zutela goxotasun guztia, harrezkero ez dela gauza bera.

13. Aitari entzunez ikasi zuen kantuan

- **Erref:** DLO-001/014
- **Iraupena:** 0:01:32. **Hasi:** 00:28:28. **Bukatu:** 00:30:00
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Aisia » Taberna giroa
- Ohiturak eta bizimodua » Kantak

Laburpena:

Sakrifizioa behar da ostatua ongi eramateko. Horrela ikasi zuten eta horrela segitu. Gozatu ere egiten zuten: bezeroak kantuan aritzen zirelarik, beraiek ere bai. Kanta zaharrak kantatzen zituzten, oraingo gazteek ez dakizkitenak. Aita oso kantuzalea zen, eta hari entzunez ikasi zuen.

14. Garai hartako turismoa

- **Erref:** DLO-001/015
- **Iraupena:** 0:02:43. **Hasi:** 00:30:00. **Bukatu:** 00:32:43
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Familia eta harremanak » Lagunartea eta familia » Gaztetako ibilerak
- Aisia » Mendia eta hondartza
- Aisia » Oporrak

Laburpena:

Bazen orduan ere turismoa, ingelesak eta, baina hoteletan egoten ziren. Hondartzara joaten ziren asko. Barnealdera gutxi, ez baitzen artean ia autorik. Gambetta karrika nahikoa aldatuta dago, negozio gehientsuak berriak dira. Lehendik jarraitzen dutenak zerrendatzen ditu.

15. Laborarien seme-alabak sosik ez gastatzeko

- **Erref:** DLO-001/016
- **Iraupena:** 0:01:29. **Hasi:** 00:32:43. **Bukatu:** 00:34:12
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Hezkuntza » Eskola
- Ekonomia eta industria » Boom industrialak

Laburpena:

Adan txokolategiak dio XIX. mendekoa dela. Oso etxe ona. Baina gaztetan sos gutxi zuten eta ez zuten ia ezer erosi ahal izaten. Bazituzten karrikan lagunak, langile edo arrantzaleen seme-alabak, eta haiek dirua izaten zuten gastatzeko, zinera joateko eta abar. Baina laborarienak ez, San Martinetan errenta ordaintzeko aurreratu egin behar baitzen.

16. Dantzak eta "Euskal ezkontza" izeneko estampa

- **Erref:** DLO-001/017
- **Iraupena:** 0:02:25. **Hasi:** 00:34:12. **Bukatu:** 00:36:37
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Aisia » Kultura » Dantza
- Familia eta harremanak » Bikote kontuak » Ezkontzak

Laburpena:

<p>Fonografoa martxan ipini eta etxean edo ostatuan ikasi ohi zuten dantzan. Badira beren aitatxi edo aitarekin eman dituztenak dantzako lehen urratsak. Bera eta ahizpa herrian ibili ziren dantzan ikasten Begira taldearekin. "Mariage basque" (euskal ezkontza) izeneko estampa zela eta, aita eraman zuen idi-orga. Anai-arreba guztiak eta aita, denak ziren festan. Prestaketan ere denek laguntzen zuten. Orain, berriz, zenbat ordaintzen duten galdetzen dute gazteek lehendabizi. Euren plazerik handiena hori zen, festa antolatzea eta egitea.</p>

17. Britainiara dantzara joan eta irrintzina entzun

- **Erref:** DLO-001/018
- **Iraupena:** 0:01:55. **Hasi:** 00:36:37. **Bukatu:** 00:38:32
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Aisia » Kultura » Dantza

Laburpena:

<p>Begira taldearekin ibili zen dantzan. Ez zuten izaten arazorik mutilekin dantzatzeagatik. Bretainiara ere joan ziren behin. Dantzan egin zutelarik, irrintzina bat entzun zen. Hiru mutil lapurtar ziren hara lanera joandakoak.</p>

18. Aitak eta amak anai bana galdu II. Mundu Gerlan

- **Erref:** DLO-001/019
- **Iraupena:** 0:01:58. **Hasi:** 00:38:32. **Bukatu:** 00:40:30
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » II. Mundu Gerra (1939-1945)

Laburpena:

<p>Amaren lau anai soldadu joan ziren II. Mundu Gerla hasi zenean. Amatziren anaia bat hila zen lehen gerlan. Amaren beste bat bigarrenean. Aitak ere anai bat galdu zuen. Etxea triste gelditu zen gerraren ondorioz.</p>

19. Alemanen denboran gose handia

- **Erref:** DLO-001/020
- **Iraupena:** 0:02:54. **Hasi:** 00:40:30. **Bukatu:** 00:43:24
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » II. Mundu Gerra (1939-1945)

Laburpena:

Isil-isilik egon behar zen alemanen denboran. Ez zen argirik piztu behar iluntzetan. Xantako auzoko etxerik onenak okupatu zituzten. Baratzekarien bila ere etortzen ziren. Gose handia zegoen. Artoa hartzen zuten etxean eta taloak egin eta jaten zituzten. Hegoaldera ere pasatzen ziren bizikletaz janari bila, preso zeuden anaiei igortzeko.

20. Juduak eta bestelako herritarrak trenean kargatzen

- **Erref:** DLO-001/021
- **Iraupena:** 0:02:44. **Hasi:** 00:43:24. **Bukatu:** 00:46:08
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » II. Mundu Gerra (1939-1945)

Laburpena:

Etxeko hangar handia hartu zieten alemanek zaldiak edukitzeko. Aitatxi eta soldadu austriarren arteko afera, tabakoa zela eta. Bihotzean sartuta geratu zaio nola eraman zuten deportatuta herriko jendea. Juduak eta bestelako herritarrak ikusi zituen Donibaneko geltokian trenean kargatzen, abereentzako bagoietan.

21. Presoak gerratik bueltan

- **Erref:** DLO-001/022
- **Iraupena:** 0:01:46. **Hasi:** 00:46:08. **Bukatu:** 00:47:54
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » II. Mundu Gerra (1939-1945)

Laburpena:

Aitak bazituen sei lehengusin (lehengusu) deportatuta, eta gerla amatu zelarik Helene egunero joaten zen geltokira, goizeko 10etan heltzen zen trenean horietakoren bat heltzen zen ikustera. Ez ditu harrezkero alemanak biziki maite. Senide batek uko egin zion aleman bat etxean hartzeari, "jumelage" (anaikidetza hitzarmen) baten karietarat.

22. Gestapokoak, itsusiak eta bortitzak

- **Erref:** DLO-001/023
- **Iraupena:** 0:03:14. **Hasi:** 00:47:54. **Bukatu:** 00:51:08
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » II. Mundu Gerra (1939-1945)

Laburpena:

Itsusiak eta beldurgarriak ziren SSak, Gestapokoak. Begirale eta kontrol lana zen haiena. Eta salatzaileei ordaintzea eta horrelako lan zikinak egitea ere bai, agian. Ikustekoa zen jendea arrastaka nola eramaten zuten. Mundu guztia isilik, batez ere herriko jende inportantea deportatuta eraman eta gero. Deportatuak izenak esaten ditu. Ez daki zergatik eraman zituzten. Batzuk etorri ziren eta beste batzuk ez. Gero jakin zuten zer egiten zuten juduekin.

23. Alemanenganako mesfidantza barruraino sartuta

- **Erref:** DLO-001/024
- **Iraupena:** 0:02:17. **Hasi:** 00:51:08. **Bukatu:** 00:53:25
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » II. Mundu Gerra (1939-1945)

Laburpena:

Austrian egon ziren turismo egiten erretiratu ondoren eta ongi hartu zituzten, baina Alemanian ez. Alemanenganako mesfidantza barruraino sartuta geratu zaio bere belaunaldiari.

24. San Martin egunean errenta ordaintzeko dirua behar

- **Erref:** DLO-001/026
- **Iraupena:** 0:01:25. **Hasi:** 00:54:10. **Bukatu:** 00:55:35
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Ekonomia eta industria » Boom industrialak

Laburpena:

Orain ongi bizi omen gara. Lehenago ezer gutxiarekin kontent ziren. San Martin egunean errenta ordaintzeko dirua behar zen eta zerria edo txahala edo zerbait saldu behar izaten zen.

25. Helene lanean Saran eta Urruñan zerbitzari

- **Erref:** DLO-001/027
- **Iraupena:** 0:01:55. **Hasi:** 00:55:35. **Bukatu:** 00:57:30
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Lanbideak » Neskameak

Laburpena:

Urruñara joaten zen izebaren etxera ostatuan laguntzera, 14 urterekin. Urruñako eta Sarako festetan zerbitzari nola ibili zen kontatzen du. Saran gau guztia lanean jardun zuten. Oso unatuta sentitu zen eta aitari erran zion ez zela gehiago joango.

26. "Denboraz etorriko da bazter guzietan etxe eta bide izango den memento hura"

- **Erref:** DLO-001/028
- **Iraupena:** 0:01:44. **Hasi:** 00:57:30. **Bukatu:** 00:59:14
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Iritziak » Bizitzarekiko ikuspegia

Laburpena:

Aitak kantatzen zuen kanta batek zioen: "Denboraz etorriko da bazter guzietan etxe eta bide izango den memento hura", eta memento hori etorria omen da. Etxeak leku guztietan, lehen laborantza-lurrak ziren lekuetan. Hala ere, inguruko biztanle guztiak euskaldunak omen dira, bat salbu.

Ahotsak.eus-eko edukiarekin sortutako dokumentu automatikoa.

2026-02-04

CC-by-sa | Ahotsak.eus

Badihardugu Euskara Elkarte

Markeskua Jauregia, 20600 Eibar

943121775 - ahotsak@ahotsak.com